

UCHWAŁA

Dnia 1 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Monika Koba (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorzcyk

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

Protokolant Katarzyna Jóskowiak

w sprawie z powództwa A. sp. z o.o. z siedzibą w W.
przeciwko R. R. i J. K.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 24 listopada 2017 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w W.
postanowieniem z dnia 10 maja 2017 r., sygn. akt XXIII Ga (...),

"1. Czy w ramach odpowiedzialności z art. 299 § 1 k.s.h. odpowiadają członkowie zarządu, którzy nie złożyli we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości w sytuacji całkowitej niewypłacalności spółki i zaciągania przez nich nowych zobowiązań?
2. Czy niewystąpienie we właściwym czasie przez członków zarządu spółki z o.o. o ogłoszenie upadłości wywołuje szkodę jej wierzyciela (art. 299 § 2 k.s.h.), gdy egzekucja przeciwko spółce okaże się bezskuteczna, a na skutek opóźnienia dochodzi do powstania wobec spółki nowych zobowiązań, które nie powstałyby gdyby ten wniosek został złożony w terminie, chociażby pozwany członek zarządu wykazał, że nawet w sytuacji dopełnienia przez zarząd prawem nałożonych obowiązków stopień zaspokojenia wierzyciela byłby identyczny?"

podjął uchwałę:

Członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, który objął tę funkcję wtedy, gdy spółka była niewypłacalna, ponosi odpowiedzialność przewidzianą w art. 299 k.s.h. za długi spółki powstałe po objęciu przezeń funkcji, także wtedy, gdy zgłoszony przez niego wniosek o ogłoszenie upadłości spółki

zostałby oddalony na tej podstawie, że majątek spółki nie wystarczyłby na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego lub wystarczyłby jedynie na zaspokojenie tych kosztów.

UZASADNIENIE

A. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W. wystąpiła przeciwko J. K. i R. R. z powództwem o zapłatę kwoty 71 245,50 zł z odsetkami ustawowymi i kosztami procesu.

Sąd Rejonowy w W. wyrokiem z dnia 24 marca 2016 r. oddalił powództwo. Ustalił, że powódka dochodziła przeciwko pozwanym roszczenia na podstawie art. 299 § 1 k.s.h. Pozwani pełnili funkcje członków zarządu Przychodni (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w W. w czasie, kiedy istniały jej długi wobec powódki. Egzekucja prowadzona przeciwko tej spółce na podstawie czterech tytułów wykonawczych okazała się bezskuteczna.

Sąd Rejonowy uznał, że powódka wykazała przesłanki odpowiedzialności określone w art. 299 § 1 k.s.h. Podzielił jednak stanowisko pozwanych, że występuje wskazana w art. 299 § 2 k.s.h. przesłanka egzoneracyjna, mianowicie pomimo niezgłoszenia przez nich wniosku o ogłoszenie upadłości oraz niewszczęcia postępowania układowego powódka nie poniosła szkody. Przyjął na podstawie niekwestionowanej przez strony opinii biegłego, że powódka nie mogła uzyskać wyższego zaspokojenia w wypadku zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości przez zarząd spółki w okresie, gdy pozwani byli jego członkami. Podkreślił, że w chwili objęcia przez pozwanych funkcji członków zarządu spółka przez nich zarządzana była całkowicie niewypłacalna. W wypadku zaś zgłoszenia przez nich wniosku o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie majątek spółki nie wystarczyłby nawet na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego i dlatego taki wniosek zostałby oddalony przez sąd.

Sąd Okręgowy w W. przy rozpoznawaniu apelacji powziął wątpliwość wyrażoną w zagadnieniach prawnych przedstawionych do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota problemów prawnych przedstawionych Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia sprowadza się do tego, czy zachodzi przesłanka egzoneracyjna braku szkody wierzyciela spółki z o.o. mimo niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie jej upadłości we właściwym czasie w odniesieniu do osób, które uzyskały status członków zarządu w chwili, gdy spółka była już niewypłacalna i wierzyciel nie mógłby uzyskać zaspokojenia swojej wierzytelności w żadnym stopniu, nawet gdyby od razu po objęciu funkcji członków zarządu zgłosiły wniosek o ogłoszenie upadłości spółki. Pierwsze zagadnienie dotyczy zakresu podmiotowego odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h., a ściślej tego, czy ponoszą odpowiedzialność wobec wierzycieli spółki z o.o. osoby, które rozpoczęły pełnienie funkcji członków zarządu spółki już w chwili, gdy była ona niewypłacalna. Drugie zagadnienie prawne odnosi się do wykładni art. 299 § 2 k.s.h. *in fine*, mianowicie przesłanki egzoneracyjnej braku szkody doznanej przez wierzycieli spółki mimo niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki.

Pierwsze z wymienionych zagadnień nie nasuwa wątpliwości w judykaturze i trafnie zostało rozstrzygnięte w doktrynie. Artykuł 299 k.s.h. dotyczy wszystkich osób pełniących funkcje członków zarządu spółki z o.o. Nie ma żadnych podstaw ani w brzmieniu tego przepisu, ani nie przemawiają za tym żadne względy funkcjonalne czy aksjologiczne, aby *a limine* wyłączać z zakresu hipotezy normy prawnej zamieszczonej w powołanym przepisie konkretną grupę członków zarządu. W konsekwencji okoliczność objęcia tej funkcji już w niewypłacalnej spółce z o.o. *per se* nie wyklucza ponoszenia odpowiedzialności za zobowiązania spółki z o.o. wobec jej wierzycieli na podstawie art. 299 k.s.h.

Drugie z analizowanych zagadnień prawnych może rodzić kontrowersje, w szczególności ze względu na wątpliwości co do znaczenia pojęcia szkody użytego w art. 299 § 2 k.s.h.

W okresie obowiązywania art. 298 § 2 k.h. kwestia ta była rozważana w orzecznictwie. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1999 r., III CKN 425/98 (nie publ.) uznano, że do stwierdzenia braku szkody w rozumieniu art. 298 § 2 k.h. należy wykazać, iż w postępowaniu upadłościowym wierzyciel nie

uzyskałby zaspokojenia, nawet gdyby to postępowanie wszczęto wcześniej. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2002 r., IV CKN 1138/00 (nie publ.) podkreślono, że szkoda w ujęciu art. 298 § 2 k.h. wystąpi, o ile możliwość zaspokojenia się wierzyciela z majątku spółki byłaby większa, gdyby wniosek o ogłoszenie upadłości spółki zgłoszono we właściwym czasie. Członek zarządu zwalnia się natomiast z odpowiedzialności, jeżeli wykaze, że zaspokojenie wierzyciela przedstawiałoby się tak samo, gdyby wniosek zgłoszono we właściwym czasie. Stanowisko to powtórzono m.in. w wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1999 r., II CKN 608/98 (OSNC 2000, nr 4, poz. 67), z dnia 16 grudnia 1999 r., II CKN 630/98 (nie publ.), z dnia 29 lipca 1998 r., II CKN 850/97 (nie publ.), z dnia 11 października 2000 r., III CKN 252/00 (nie publ.) i z dnia 13 lutego 2004 r., IV CK 61/03 (nie publ.).

Przedstawione stanowisko zostało podtrzymane po zastąpieniu dawnego art. 298 § 2 k.h. przez art. 299 § 2 k.s.h. W wyroku z dnia 7 lutego 2007 r., III CSK 227/06 (OSNC-ZD 2008, nr A, poz. 19; zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2008 r., V CSK 421/07, nie publ.) Sąd Najwyższy uznał, że zgodnie z art. 299 § 2 k.s.h. brak szkody stanowi przesłankę egzoneracyjną w razie wykazania, iż zaspokojenie wierzyciela przedstawiałoby się w identyczny sposób, choćby wniosek o ogłoszenie upadłości został złożony we właściwym czasie. Pojęcie szkody występuje tu w znaczeniu odbiegającym od klasycznej cywilistycznej definicji szkody rozumianej jako uszczerbek w prawnie chronionych dobrach, którego miarą jest różnica stanu tych dóbr z czasu poprzedzającego i następującego po zdarzeniu wywołującym szkodę. Należy je odnosić do stanu pogorszenia możliwości zaspokojenia wierzyciela z majątku spółki zaistniałego wskutek niezłożenia we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości. W wyroku z dnia 10 lutego 2011 r., IV CSK 335/10 (OSNC-ZD 2011, nr C, poz. 59) Sąd Najwyższy przyjął koncepcję częściowego zwolnienia się członka zarządu od odpowiedzialności na podstawie art. 299 k.s.h. Wskazał, że ujęta w art. 299 § 2 k.s.h. przesłanka egzoneracyjna występuje wtedy, gdy pozwany członek zarządu wykaze, iż stopień zaspokojenia wierzyciela spółki przedstawiałoby się w identyczny sposób, choćby zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości spółki w terminie. W wyroku z dnia 12 kwietnia 2012 r., II CSK 390/11 (nie publ.) Sąd Najwyższy

stwierdził, że członek zarządu spółki z o.o. odpowiada na podstawie art. 299 k.s.h. jedynie za taką część należności spółki wobec jej wierzyciela, jaką wierzyciel otrzymałby w zainicjowanym we właściwym czasie postępowaniu upadłościowym. Jeżeli potencjał majątkowy spółki obniżył się na skutek zaniechania przez członków zarządu zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, członkowie zarządu odpowiadają tylko w granicach obniżenia tego potencjału. Szkada, o której mowa w art. 299 § 2 k.s.h., odpowiada różnicy w potencjale majątkowym spółki, jaka wystąpiła, a do jakiej nie doszłoby, gdyby we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości spółki. W wyroku z dnia 20 maja 2003 r., III CKN 1281/00 (nie publ.) Sąd Najwyższy uznał, że jeżeli majątek spółki jest tak mały, iż sąd oddaliłby wniosek o ogłoszenie jej upadłości ze względu na to, że majątek ten nie wystarcza nawet na koszty postępowania, to wykazując tę okoliczność członek zarządu spółki z o.o. zwolni się z odpowiedzialności ze względu na brak szkody w rozumieniu art. 298 § 2 k.h. Takie samo stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 marca 2007 r., III CSK 404/06 (nie publ.) i w wyroku z dnia 6 maja 2010 r., II CSK 661/08 (nie publ.). Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 lutego 2011 r., III CNP 26/10 (nie publ.) uwzględnił skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego ze względu na wadliwość wykładni przesłanki egzoneracyjnej zamieszczonej w art. 299 § 2 k.s.h. Podkreślił, że przy badaniu wystąpienia tej przesłanki trzeba *ad casum* ustalić, czy z niezgłoszeniem we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym konkretna szkoda po stronie wierzycieli. Uznał jednak, że w niedających się wykluczyć sytuacjach, w których nawet zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości w najbardziej właściwym terminie i tak nie doprowadziłoby do zaspokojenia wierzyciela nawet w minimalnym zakresie, wobec stanu majątkowego dłużnika, członek zarządu nie poniesie odpowiedzialności.

Według dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego, a także wypowiedzi piśmiennictwa, może zatem budzić wątpliwość, czy członek zarządu spółki z o.o. zwolni się skutecznie od odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h. mimo niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, jeżeli wykaże, że choćby taki wniosek zgłosił od razu po objęciu tej funkcji, to i tak, ze względu na

sytuację majątkową spółki, wierzyciel nie uzyskałby zaspokojenia swoich roszczeń w żadnym zakresie. Oznaczałoby to zatem brak adekwatnego związku przyczynowego między zaniechaniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości przez członka zarządu i szkodą doznaną przez wierzyciela. Chociaż w orzecznictwie i piśmiennictwie zostały przedstawione argumenty wspierające rozbieżne stanowiska, należy przyjąć, że prawidłowy jest pogląd, według którego osoba obejmująca funkcję członka zarządu w spółce niewypłacalnej ma obowiązek zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości bez względu na stan majątku spółki, a więc nawet wtedy, gdy wniosek taki zostałby oddalony na podstawie art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz. U. z 2016 r., poz. 2171 ze zm.; dalej: „Pr. up.”). Przemawiają za tym następujące argumenty.

Po pierwsze, szkoda jest pojęciem prawa materialnego, a nie prawa egzekucyjnego. Bez względu zatem na wątpliwości co do interpretacji tego pojęcia w kontekście zastosowania go w art. 299 § 2 k.s.h., brak doznania szkody przez wierzyciela spółki mimo niezgłoszenia w terminie wniosku o ogłoszenie jej upadłości oznacza, że majątek wierzyciela spółki nie doznaje negatywnych następstw wskutek tego zaniechania członka zarządu. Tymczasem pasywa samoczynnie zawsze wzrastają, gdy świadczenie na rzecz wierzyciela nie następuje w terminie ze względu na opóźnienie w jego spełnieniu, powiększają się bowiem o należne odsetki. W konsekwencji rosnące pasywa mają oczywiście wpływ na wartość majątku wierzyciela bez względu na samą możliwość zaspokojenia roszczeń przez wierzyciela.

Po drugie, zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości niewypłacalnej spółki pełni także funkcję informacyjno-ostrzegawczą. Wierzyciele spółki, a także osoby, które miałyby zostać jej wierzycielami w przyszłości, mogą nie mieć wiedzy i świadomości co do rzeczywistego stanu majątkowego spółki, a w konsekwencji podejmować niekorzystne dla siebie decyzje skutkujące dla nich szkodą. Celem normy zawartej w art. 299 k.s.h. jest doprowadzenie do składania wniosku o ogłoszenie upadłości spółek z o.o. jak tylko staną się niewypłacalne, a więc wykładnia powinna cel ten uwzględniać.

Po trzecie, zajęcie odmiennego stanowiska prowadziłoby do nieakceptowalnych konsekwencji, wbrew bowiem celowi regulacji zamieszczonej w art. 299 k.s.h. umożliwiałoby utrzymywanie w obrocie niewypłacalnych spółek bez ryzyka poniesienia osobistej odpowiedzialności przez osoby nimi zarządzające, pod warunkiem objęcia przez nich funkcji w już niewypłacalnej spółce. Skoro nie musieliby oni składać wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, a zarazem nie ponosiliby odpowiedzialności osobistej za jej długi, bo nawet, gdyby taki wniosek zgłosili, to wierzyciele spółki nie uzyskiwaliby zaspokojenia swoich roszczeń, to spółka mogłaby trwać w obrocie i dalej zaciągać długi, których nie byłaby w stanie spłacić. Groziłoby to upadłościami innych przedsiębiorców, będących kontrahentami niewypłacalnej spółki. Oznaczałoby to także *a limine* wyłączenie ochrony wierzycieli spółek przewidzianej w art. 299 k.s.h.

Po czwarte, dokonanie oceny tego, czy majątek spółki wystarczy na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego, należy do sądu, a nie do zarządu spółki. Zatem członkowie zarządu, nawet przekonani, że wniosek o ogłoszenie upadłości spółki zostanie oddalony na podstawie art. 13 ust. 1 Pr. up., powinni go złożyć, aby to sąd ocenił stan majątkowy spółki.

Po piąte, przyjęcie odmiennego stanowiska mogłoby umożliwiać sanację spółki. Osoba mająca jej dokonać mogłaby bowiem, bez obawy o ponoszenie odpowiedzialności na podstawie art. 299 k.s.h., zdecydować się na objęcie funkcji w zarządzie niewypłacalnej spółki i nie musiałaby zaczynać swojej działalności od zgłoszenia wniosku o ogłoszenie jej upadłości, który nie sprzyjałby sanacji. Należy jednak w związku z tym podkreślić, że do sanacji przedsiębiorców niewypłacalnych ustawodawca przewidział specjalne postępowania, w tym zwłaszcza postępowanie restrukturyzacyjne, zaś w świetle art. 299 § 2 k.s.h. wszczęcie takiego postępowania z perspektywy egzoneracji członka zarządu spółki odnosi taki sam skutek, jak zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki. Dzięki prowadzeniu tego rodzaju postępowania jest mniejsze ryzyko, że w praktyce zamiast sanacji spółki dojdzie do niewypłacalności dalszych podmiotów, mianowicie nowych kontrahentów niewypłacalnej spółki, którzy byłiby nieświadomi jej sytuacji ekonomicznej.

Powołane argumenty przesądzą o tym, że osoby obejmujące funkcje członków zarządu w niewypłacalnej spółce z o.o. powinny zgłosić wniosek o ogłoszenie jej upadłości pod rygorem ponoszenia odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h. Jeżeli nawet ten wniosek zostanie oddalony na podstawie art. 13 ust. 1 Pr. up., to powinny one niezwłocznie doprowadzić do zakończenia bytu prawnego spółki, a za szkodę wyrządzoną wierzycielom spółki swoim działaniem jako członkowie zarządu niewypłacalnej spółki, zwłaszcza związanym z dalszym utrzymywaniem jej w obrocie i zaciąganiem w jej imieniu nowych długów, mogą ponosić względem wierzycieli spółki osobistą odpowiedzialność na zasadach ogólnych prawa cywilnego (art. 415 k.c.). Jednocześnie samo objęcie funkcji członka zarządu w niewypłacalnej spółce z o.o. nie oznacza automatycznego ponoszenia odpowiedzialności za jej długi, gdyż można się z tej odpowiedzialności zwolnić, zgłaszając wniosek o ogłoszenie upadłości spółki we właściwym czasie, liczącym od chwili objęcia funkcji członka zarządu. Natomiast przesłanka egzoneracyjna braku szkody według art. 299 § 2 k.s.h. znajdzie zastosowanie w tych rzadkich sytuacjach, gdy niespłacenie przez spółkę z o.o. jej długów nie będzie powodowało szkody w majątku jej wierzyciela.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy rozstrzygnął zagadnienie prawne, jak w uchwale.

jw

r.g.